חובל בחבירו נמי א"כ בטלת [1]לא יוסיף פן יוסיף עדים זוממין נמי א"כ בטלת [2]והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים זוממין אפשר לקיומה בבן גרושה ובן חלוצה חובל בחבירו נמי איכא לקיומה כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה אחותו נמי איכא לקיומה באחותו בוגרת (א) אמר לך ר' יוחנן האי תחת אשר עינה מיבעי ליה לכדאביי [א]דאמר אביי אמר קרא [3]תחת אשר עינה האי תחת אשר עינה מכלל דאיכא בושת ופגם ועולא נפקא ליה מדרבא דאמר רבא אמר קרא [3]ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף הנאת שכיבה חמשים מכלל דאיכא בושת ופגם רבי [ב]אליעזר אומר עדים זוממין ממונא משלמי ומילקא לא לקי משום [ג]דלאו בני התראה נינהו אמר רבא תדע ניתרי בהו אימת ניתרי בהו מעיקרא [ד]אמרי אישתלין ניתרי בהו בשעת מעשה פרשי ולא מסהדי ניתרי בהו לבסוף מאי דהוה הוה מתקיף לה אביי וניתרי בהו בתוך כדי דבור מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא וניתרי בהו מעיקרא ונרמז בהו רמוזי הדר אמר אביי לאו מילתא היא דאמרי אי סלקא דעתך עדים זוממין צריכין התראה כי לא מתרינן בהו לא קטלינן להו מי איכא מידי דאינהו בעו קטיל בלא התראה ואינהו בעו התראה הא בעינן [4]ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא מתקיף לה רב סמא בריה דרב ירמיה אלא מעתה בן גרושה ובן חלוצה דלא מכאשר זמם קא מיתרבי ליבעי התראה [ה]אמר קרא [5]משפט אחד יהיה לכם [ו]משפט השוה לכולכם רב שישא בריה דרב אידי אמר חובל בחבירו נמי ממונא משלם ומילקא לא לקי מהכא [6]וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ואמר רבי אלעזר [ז]במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב [7]ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש היכי דמי אי דלא אתרו ביה אמאי מיקטיל אלא פשיטא דאתרו ביה (ה)[ח]ומותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל ואמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש מתקיף לה רב אשי ממאי דמותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל דלמא לא הוי אם תמצא לומר הוי ממאי דמיתה חמורה

דלמא

ופרכינן **חובל בחבירו.** דעל כרחך בממון נידון מקשי בטלת לאו דלא יוסיף פן יוסיף שהוא אזהרה למכה את חבירו: **והיה אם בן הכות.** במסכת מכות (דף ב:) מוקמינן לה בעדים זוממין: **אלא.** על כרחך כיון דרבייה קרא לתשלומין איכא לאוקמא לעונש מלקות דלאו דידיה כמעידין אנו את איש פלוני כהן שהוא בן גרושה דליכא לאוקמי כאשר זמם[ט] ולומר יהא הוא בן גרושה תחתיו אלא סופג את הארבעים והכי תנן במסכת מכות [ב.]. וחובל בחבירו נמי מוקמינן ליה בשאין בה שוה פרוטה בכל מעשה דברים שבה כגון שלא פיחתו מכספו וממלאכתו וריפוי לא הוצרך ולא צער היה בה ובשוטה שאין לה בושת. והכא נמי באחותו מצית לאוקמי מלקות דידה בבוגרת אבל נערה לישלם ולא לילקי הואיל וריבתה גזירה שוה דתחת תחת לתשלומין: **לכדאביי.** בשילהי פירקין דפרכינן[י] ולימא חמשים אמר רחמנא מכל מילי ושני אביי[כ] חמשים [ל]כסף נתחדשו תחת קנס העינוי אבל בושת ופגם שהוא בשאר חובלים לא כלל כאן: **השוכב עמה.** קרא יתירא הוא לדרשה נימא ונתן לאבי הנערה חמשים כסף: **מכלל דבושת ופגם.** דלאו מחמת הנאת שכיבה נינהו שהרי ישנן בשאר חובלים לא כיילינהו בגווייהו דהני: **רבי אלעזר אומר עדים זוממין דממונא משלמי ולא לקי.** לא צריכי קרא דסברא היא דמלקות לא שייך בהו: **דלאו בני התראה נינהו.** קודם עדות כדמפ' רבא ואזיל הלכך אי איכא למענשינהו לא תענשינהו אלא ממון דאין עונש הגוף בלא התראה. ואע"ג דגבי בן גרושה ובן חלוצה[מ] ענשינן להו מלקות בלא התראה התם גזירת הכתוב דאשכחן בהו מלקות בהדיא והיה אם בן הכות ומוקמינן לקרא במידי דלא מצית למענשינהו מכאשר זמם אבל היכא דמצית למיעבד בהו הזמה לא שייך בהו מלקות: **תדע.** שאי אפשר להתרות בהם: **מעיקרא.** יום או שעה קודם שיעידו העדות: **אמרי אישתלין.** שכחנו ההתראה הרי שבטלה ההתראה: **פרשי ולא מסהדי.** אפילו אמת הואיל ואנו חשודים בעיניכם מה לנו ולצרה: **לבסוף.** לאחר שהעידו: **מאי דהוה הוה.** דכיון שהגיד אינו חוזר ומגיד ואינן יכולין לחזור: **וניתרי בהו בתוך כדי דבור.** לאחר שהעידו דתוך כדי דבור כדבור דמי ויכולים לחזור: **תוך כדי דבור.** כדי שאילת שלום: **ונרמז רמוזי.** בשעת העדות נרמוז להם רמזים על ההתראה להזכירם ובלשון כך שלא יקפידו: **לאו מילתא היא דאמרי.** שיהו עדים זוממין צריכין התראה: ה"ג **דאינהו בעו למיקטל בלא התראה ואינהו בעו התראה כו':** **כאשר זמם.** והם זממו להרוג את זה בעדותן שלא היה ולא נברא ולא התרו בו ההתראה שהעידו עליה: **אלא מעתה.** דהאי דלא בעו התראה משום כאשר זמם הוא מלקות של זוממי עדות בן גרושה ובן חלוצה: **דלאו מכאשר זמם אתי.** עונש דידהו שהרי לא זממו להלקותו אלא לחללו: **משפט השוה.** וכיון דרוב זוממין לאו בני התראה נינהו הני נמי לא בעו התראה: **במצות שבמיתה.** שמתכוין היה להורגו: **הכתוב מדבר.** דכתיב אם אסון יהיה שמתה האשה ונתת נפש ואע"פ שלא נתכוון אלא לחבירו ואשמעינן נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב: **אי דלא אתרו ביה.** אם תמיתנו תהרג: **לדבר חמור.** מיתה: **הוי מותרה לדבר הקל.** שאם יכנו ולא ימות ילקה ואפילו הכי אמר רחמנא דכי אין שם חיוב מיתה יענש דמי ולדות ואף על גב דאיכא התראה למלקות אלמא משלם ואינו לוקה:

נגדוה

אלא אפשר לקיומי בבן גרושה או בבן חלוצה. ואם תאמר אמאי נקט אעדות דבן גרושה הא הוי עדות שאין אתה יכול להזימה ויש לומר דלא חשיב עדות שאין אתה יכול להזימה אלא כמעידין על הטריפה דאי אפשר לקיומי בשום דבר לא במיתה ולא במלקות דנברא קטילא בעו למיקטל אבל הכא נתקיימה הזמה במלקות[ס]: **מיבעי** ליה לכדאביי. ואם תאמר כיון דאיצטריך תחת להך דרשה א"כ מנא לן מיעט וי"ל דיליף מנתינה או מכסף:

ועולא נפקא ליה מדרבא. משמע דרבא סבר כעולא דרבי יוחנן גופיה הוה דריש כעולא אי לאו משום דמיבעי ליה לכדאביי וקשה לרשב"א דבפרק השוכר את הפועלים (ב"מ צא. ושם) משמע בהדיא דסבר כרבי יוחנן גבי חוסם פרה ודש בה לוקה ומשלם דמוקי לה אביי כרבי מאיר ורבא אמר לעולם כרבנן ואתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו פירוש ומשלם לצאת ידי שמים משמע דבדין לוקה ואינו משלם ולאו דפריש' לעיל דלמסקנא דווקא בהני תלת אית ליה לעולא דממונא משלם ולא לקי אתי שפיר דבעלמא סבר כרבי יוחנן דלוקה ואין משלם כדדריש רבי יוחנן וסמיך ליה ארבעים יכנו:

ניתרי בהו מעיקרא כו'. ואם תאמר תיפוק ליה דהויא התראת ספק דאין אנו יודעין אם מעידים שקר ויש לומר דהתראת ספק לא הויא אלא כגון אל תותיר שאף למותרה עצמו הוא ספק שסבור שעדיין יש שהות ביום אבל הכא המותרין יודעין שמעידין שקר:

וניתרי בהו בתוך כדי דבור. ואם תאמר היכי מצי תו הדרי בהו והא בהתראה איכא טפי מכדי דבור שהוא כדי שאילת שלום ויש לומר דכל זמן שעסוקים באותו דבר חשיב הכל תוך כדי דבור כדאמרינן במכות (דף ו.) דאפי' מעידין מאה כל אחד תוך כדי דבור של חבירו חשובין כולן תוך כדי דבור של ראשון ואם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה:

אלא פשיטא דאתרו ביה. וא"ת היכי משלם ממון אפי' כי אין אסון הא כיון דמתכוין להרוג הוי ליה רודף ומתחייב בנפשו וקים ליה בדרבה מיניה וי"ל בשיכולין להצילו באחד מאבריו והכי אמרינן בבן סורר (סנהדרין דף עד.):

ממאי דמותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל דלמא לא הוי. אין לומר דטעמא משום דאהריגה הוא דקיבל התראה דניחא ליה ליהרג על מנת שיהרוג שונאו דתמות נפשי עם פלשתים הוא דקאמר אבל לא ניחא ליה להכות את חבירו על מנת שילקוהו דהא אמתני' דפרק הנשרפין (סנהדרין ד' עט:) דקתני דחייבי מיתות שנתערבו ידונו בקלה וקאמר בגמ' (שם דף פ:) ש"מ מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והתם פשיטא דכיון דהתרו בו לסקילה וקבל כ"ש שאם התרו בו חנק על אותו דבר עצמו שהיה מקבל ואפ"ה בעי למימר דמותרה לדבר חמור לא הוי מותרה לדבר הקל אלא יש לומר דגזירת הכתוב הוא דבעינן שיתיר עצמו לאותה מיתה בין קלה בין חמורה:

ודלמא

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פי"ח מהל' עדות הל' ד סמג עשין קי טוש"ע ח"מ סי' לח:

כו ב ג מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הלכה ג [דין דמותרה לדבר חמור לא מצאתי ברמב"ם מבואר רק כשהתרו בו בסקילה מיתה פסק דהוי התראה והיינו דהוי כמקבל עליו בין מיתה חמורה כגון סקילה ובין קלה אבל כשהתרו בו בחמורה לבד לא נתבאר שם ועי' בתוספות דהכא סד"ה ממאי וכו' דגזירת הכתוב הוא וכו']:

תורה אור השלם

1. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ: דברים כה ג
2. וְהָיָה אִם בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר: דברים כה ב
3. וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: דברים כב כט
4. וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יט יט
5. מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כד כב
6. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: שמות כא כב
7. וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: שמות כא כג

מסורת הש"ס

א) לקמן מ:, ב) [נ"ל אלעזר], ג) [ב"ק פג: פד. סנהדרין כח.], ד) סנהדרין עד. עט. [וע"ש על הגליון מ"ש בשם התוי"ט], ה) [סנהדרין פ:], ו) [דברים יט], ז) [לקמן מ.], ח) [שם:], ט) פ"א כסף נתחייבו תחת. רש"ל, י) [מכות ב.], כ) [ועיין תוס' מכות ב. ד"ה מעידין וכו' כיתר ביאור].

גליון הש"ס

גמ' אמר קרא משפט אחד. עיין מכות דף ד ע"ב ברש"י ד"ה עדים זוממין א"צ התראה ועי"ק:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לך ר"י נ"ב ס"א אלא ר' יוחנן:

מוסף רש"י

תחת אשר עינה. גבי חמשים כסף כתיב, מכלל דאיכא בושת ופגם. מכלל דבושת ופגם שאינם משום עינוי, שהרי ישנן בשאר חובלין, אינו בכלל זה. פגם הוא מה שנפחתו, ועשים נמי בשאר חבלות (לקמן מ.). במצות שבמיתה. שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה, הכתוב מדבר (סנהדרין עט.). דכתיב ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש. ואי לא מתכוין להרוג הוא אמאי מקטיל, אלא לאו ש"מ במתכוין (שם ושם).